

INNHold

Kapittel 1

Folkehelse og folkehelsearbeidet i Norge	11
Utviklingstrekk i befolkningens helsetilstand	12
Hva er helse?	12
Sosial ulikhet i helse	13
Livsstil og helserelatert atferd	16
Folkehelsearbeidet i Norge: forebyggende og helsefremmende arbeid	23

Kapittel 2

Global og nasjonal ernæringspolitikk	33
Hva er ernæringspolitikk?	34
Globale utfordringer og internasjonalt samarbeid om kosthold og ernæring	34
Globale mål for å redusere ikke-smittsomme sykdommer	36
Utviklingen av norsk ernæringspolitikk	40
Handlingsplan for bedre kosthold (2017-2021)	45
Hva har helsemyndighetene gjort for å gjøre de sunne matvalgene enklere?	51
Har ernæringspolitikken ført til endringer i norsk kosthold?	57
Veien videre	60

Kapittel 3

Kosthold og helse	65
Kostholdet i Norge i lys av kostrådene	66
Overspising og for lite fysisk aktivitet	67
Underernæring og feilernæring	69
Overvekt og vektreduksjon	70
Diabetes	76
Hjerte- og karsykdommer	78

Kreft	80
Jernmangelanemi	81
Tannhelse	82
Allergi og ikke-allergiske overfølsomhetsreaksjoner mot mat	83
Spiseforstyrrelser	86
Kapittel 4	
Kostholdsplanlegging	91
Anbefalinger om kosthold, ernæring og fysisk aktivitet	92
Anbefalinger for fysisk aktivitet og stillesitting	94
Energi- og næringsstoffanbefalinger	95
Visuelle modeller i kostholdopplysningen	100
Elektronisk programvare i kostholdsopplysningen	104
Merking av matvarer	106
Kapittel 5	
Matvarene	113
Matvarekunnskap	114
Korn, kornprodukter og potet	114
Grønnsaker, frukt og bær	122
Belgfrukter, nøtter og frø	127
Melk og melkeprodukter	131
Fisk, fiskeprodukter og annen sjømat	135
Kjøtt og egg	140
Matfett	145
Tilsatt sukker	147
Den «nye» maten	150
Sportsprodukter	153
Tilsetningsstoffer	155
Kapittel 6	
Mattrygghet	161
Matvarehygiene	162
Mikroorganismer	164
Forebyggende tiltak	167
Matbårne sykdommer	178

Kapittel 7

Mat og måltider 183

Måltider 184

Hvor ofte bør vi spise? 185

Dagens ulike måltider 186

Mat og måltider i barnehagen 189

Mat og måltider i skolen 198

Mat og måltider på SFO 209

Kapittel 8

Kosthold, identitet og kultur 213

Matkultur 214

Mattabuer og religiøs regulering av måltider 216

Utviklingen av mat- og måltidsvaner i den norske befolkningen 218

Kilder som gir opplysninger om kostholdet 221

Utviklingen av matforbruket i Norge 223

Alternative kostholdsvarianter 224

Kapittel 9

Smak, smaksutvikling og sensorikk..... 233

De fem grunnsmakene 234

Hva er smak? Sansenes bidrag til smaksopplevelsen 237

Smak og smaksutvikling 242

Ulike strategier for å oppmuntre barn til å smake på ny eller ukjent mat 245

Hvorfor skal en arbeide med smak i barnehagen og i skolen? 247

Kapittel 10

Energi og energibalanse 255

Næringsstoffene 256

Energi 257

Energibehov 263

Energi balanse og kroppsvekt 264

Sult - appetitt - metthet 265

Kapittel 11

De energigivende næringsstoffene..... 267

Karbohydrater 268

Fett 274

Protein 280

Kapittel 12

De ikke-energigivende næringsstoffene	287
Vitaminer	288
Mineraler og sporstoffer	293
Antioksidanter og fytokjemikalier (bioaktive stoffer)	298
Vann og elektrolytter	301

Kapittel 13

Fordøyelsen og stoffskiftet	305
Fordøyelsen	306
Tarmfloraen	309
Hva skjer med næringsstoffene etter transporten fra tarmen?	311
Energifrigjøringen (forbrenningen)	315

Kapittel 14

Bærekraftig utvikling, mat og helse	319
Moderne matproduksjon og effekter på klimaet	320
Bærekraftig utvikling og bærekraftig kosthold	320
De globale matressursene, bærekraft og forbruk	321
Globalt samarbeid om bærekraftig utvikling og mat	322
Hva sier norske myndigheter om bærekraft og mat?	325
Matsvinn	330
Mat og bærekraft i barnehagen	332
Mat og bærekraft i skolen	333
Referanser	337
Stikkordregister	355